

GRADNJA ŠKOFJELOŠKIH VODOVODOV V LETIH 1898—1902

1. STANJE PRED GRADNJO

Da bomo mogli pravilno ceniti trud nekdanjih občanov Loke in okoliških vasi za zgraditev posameznih vodovodov, je nujno, da se najprej spoznamo s takratnimi razmerami in takratno preskrbo z vodo. Prisluhnimo, kaj nam o tem pripovedujejo stari Kranjčani, Radovljičani in Ločani.

Kranj: Zaradi slabe pitne vode je v 1898. letu 111 dni razsajala vročična bolezen — tifus, ki je terjal mnogo žrtev v okoliških vaseh Kranja. Mesto Kranj šteje z dijaki vred 3000 prebivalcev. Po štetju 31. decembra 1890 redijo v mestu 426 glav živine. Na semanjih ali tržnih dnevih, ki so v Kranju močno obiskani, je v mestu često po 1000 glav živine. Poleg malega vodovoda iz Save, ki pa ne preskrbuje mesta s pitno vodo, je to navezano le na štiri izkopane vodnjake, izmed katerih je navadno vsaj eden pokvarjen ali v popravilu. To pa ni nič čudnega, ker so vodnjaki zelo globoki in jih pridne roke črpajo skoraj noč in dan. Prav tako trpe na pomanjkanju vode različne obrti in se splošno toži, da te prav zaradi tega ne napredujejo. Od vodnjakov oddaljeni mestni predeli v primeru požara nimajo dovolj vode in gotovo je, da so tedaj gasilci v nenavadno težkem položaju. Z gradnjo vodovoda bi torej koristili zdravju, izboljšanju gospodarskih razmer in požarni varnosti.

Radovljica: Ne samo v mestih in trgih, temveč že v najbolj zadnji vasi vedo prebivalci, kako velike važnosti je dobra in zdrava pitna voda. Zato se povsod trudijo, da bi dobili takšno vodo k rokam. Le v Radovljici, ki se šteje za mesto, je občinskemu odboru voda deveta briga. Tukaj je en sam občinski ali mestni vodnjak na glavnem trgu, a ta je takšen, da bi ne bili dosti na slabšem, če bi ga ne bilo. Že njegove zunanje oblike bi se sramovali v vsaki boljši vasi. Leta teko in z njimi se vse izpreminja, ali na boljše ali na slabše. V Radovljici pa je še vedno dosti takih, ki se boje vsake izpremembe in si prizadevajo, da bi se še nadalje ohranila blažena starodobna zadovoljnost. S starim razkopanim vodnjakom pa so zadovoljni le tisti Radovljičani, ki imajo doma lastne vodnjake. Toda drugi z njim ne morejo biti in v resnici tudi niso zadovoljni, ker ne drži več vode. Ta ostane v njem le toliko časa kot v mlaki, namreč dokler dežuje. Potem pa mora »cigalnica« pri vodnjaku počivati. V prvih dneh po dežju se še nacedi v vodnjak nekoliko kalne tekočine in katera ženska zgodaj vstane, sme še upati, da bo dobila škaf mokrote iz njega, če prej s korcem vode obnemoglemu vodnjaku omoči izsušeno grlo. Treba bo vsekakor začeti misliti na to, da bi se v mesto napeljala boljša voda.

Loka: V prijaznem in priljubljenem letoviščarskem kraju Loka je postalo vprašanje pitne vode zelo pereče. Tako v javnih kot v privatnih vodnjakih se že več let opaza, da postane voda ob deževnem vremenu kalna. Temu so vzrok netesni odtočni kanali, ki vodijo nesnago v posamezne vodnjake. Z nastopom deževnega vremena nastopajo s tesnobno gotovostjo tifusna obolenja in to vsako leto v večjem obsegu. Prej številni letoviščarji so prav zaradi pomanjkanja dobre pitne vode, posebno pa zaradi tifusnih obolenj, pričeli Loko opuščati. Uršulinski dekliški penzionat je zaradi tega izgubil svoj stari sloves in je število gojenk močno padlo. Zavedni meščani vedno močneje goje misel zgraditi vodovod tudi iz naslednjega vzroka. Vsem je jasno, da bi v primeru požara v zgornjem delu mesta nastopila zaradi občutne višinske razlike od Sore do vrha streh mestnega trga pri gašenju precejšnje težave in da bi požar težko zadušili. Kljub vsem tem v oko padajočim in škodljivim posledicam pa ostaja večji del meščanstva na nesrečo zvest starim navadam in so zadovoljni z vodo, čeprav jo morajo prenašati v škafih po strmih stopnicah visokih mestnih hiš ali pa plačevati za škafe prinesene vode 2 krajcarja. Prav tako ne kaže tudi občinski urad nobenih znakov, po katerih bi bilo soditi, da bo Loka v bližnji prihodnosti dobila svoj vodovod. Mesto šteje 2208 prebivalcev in redi 226 glav živine, za katere zajemajo vodo na 5 javnih in 42 privatnih vodnjakih. Za javne vodnjake so šteti: vodnjak na Glavnem trgu, vodnjak v Karlovcu, vodnjak pri Krennerjevi suknarni (sedanja Tovarna klobukov), vodnjak pri špitalski cerkvi in vodnjak na Studencu. Vodnjaki so po mestu nekako lepo porazdeljeni, le prebivalci Pod munami morajo po vodo na Glavni trg ali h Krennerjevi tovarni. Zato so leta 1899 s ključavničarjem Jakom Gašperinom na čelu skušali na mestu, kjer je sedaj Marijin kip, na lastne stroške izkopati vodnjak. Izkopali so ga do precejšnje globine, vendar do vode niso prišli in so ga zasuli. Za posamezne javne vodnjake so bili odgovorni oskrbniki. Tako je na primer v letu 1889 skrbel za vodnjak na Glavnem trgu Jože Pegam iz Karlovca, za kar je letno prejemal 10 fl. Vsak mesec je moral »štirno« namazati, opraviti vsa manjša popravila in nabaviti konopljo, loj, stenj in olje za njeno razsvetlavo.

Kakor je iz števila javnih in zasebnih vodnjakov razvidno, vode v Loki ni primanjkovalo, kot v Kranju ali Radovljici. Le vzdrževanje vodnjakov in kvaliteta vode je bila venomer dvomljiva. To pa ni čudno, saj so bili vodnjaki globoki in sredi gostega naselja, kjer so odpadne vode kljub pazljivosti le vstopale v vodnjake. Okrajno glavarstvo je leta 1891 razglasilo, da je treba vodo iz vodnjakov na Glavnem trgu, Lontrgu, posebno pa v Karlovcu pred uživanjem prekuhati. Karlovški vodnjak je bil dalj časa zaprt, ker je bilo ugotovljeno, da tečejo vanj odpadne vode iz mimo vodečega kanala. Dr. Anton Arko, loški zdravnik, je v letu 1898 ugotovil, da je voda iz vodnjaka pri Krennerjevi tovarni smrdljiva in za pijačo popolnoma neuporabna ter nezdrava. Kemično-bakteriološka preiskava vode iz vodnjaka na Glavnem trgu je 9. februarja 1899 (pozimi) pokazala, da vsebuje 1 m³ vode 700 bakterijskih kali in je bila spoznana za nepitno. Ignac Berčič se v času pred gradnjo vodovoda pri županstvu pritožuje, da mesar Tomaž Hafner na Brlecovi »štirni« (pred Marenkovšem) »pere čreva in vampe od telet« in da teče nesnaga mazaj vanjo, konji pa da nočejo piti te vode. Istočasno navaja v pritožbi, da to vodo uporablja tudi pek Žužek.

Skrb mestnega urada v Loku se v letih 1880—1898 v glavnem kaže v tem, da so bili javni vodnjaki oskrbovani, sanitarno pregledani in da je bil v letu 1883 moderniziran vodnjak na Glavnem trgu. V obdobju pred zgraditvijo loškega vodovoda sta bila v bližnji in širši okolici zgrajena le dva vodovoda. Prvi v Kamniku leta 1880 in drugi v Ljubljani leta 1890. Do leta 1900 pa je bilo v vsej sedanji Sloveniji zgrajenih vsega 15 vodovodov.

2. SKUPNI VODOVOD ZA LOKO IN STARO LOKO

Z resnim delom za zgraditev vodovoda se je v Loku pričelo v letu 1898, ko je bil župan notar Niko Lenček. Naročil je pri nadinženirju Franu Žužku v Ljubljani tak vodovodni projekt, da bi naprava oskrbovala naslednja naselja:

Kraj	Število prebivalcev	govej. živine	Povprečno število	
			konj	drobnice
1. Škofja Loka	2208	152	74	—
2. Puštal	355	64	5	10
3. Stara Loka	654	227	27	—
4. Binkelj	97	51	5	—
5. Vešter	154	45	5	—
Skupaj	3528	559	116	10

Na pobudo občine si je inž. Žužek 28. aprila 1898 ogledal studence pod Lubnikom in Gabrovem, ki bi prišli v poštev za vodovod. Ugotovil je, da je njihova skupna izdatnost okroglo 5 l na sekundo, kar bi zadoščalo potrebam Loke in sosednjih vasi. V poročilu županstva z dne 4. maja 1898 navaja, da je temperatura vode iz studenca pod Lubnikom +10°, v studencih v Gabrovem pa 9—10° C. Vse vode so bile videti na oko čiste in dobre po okusu. Vendar je predlagal, naj se vodo posameznih studencev predhodno še kemično preišče. Glede stalnosti vode v studencih je po geoloških prilikah (triadne hribine) sodil, da bo verjetno zelo stalna. Predlagal pa je periodično opazovanje predvsem v suhih mesecih juliju in avgustu in v zimskem času.

Na dan pregleda studencev je dr. Arko opozoril inž. Žužka, da imajo v Loku zdravo talno vodo in zatrjeval, da so to ugotovili kemiki na podlagi preiskave vode iz posameznih vodnjakov sredi mesta. Ta zdravnikova izjava mu je sprožila misel, da bi loški vodovod zasnoval na podoben način kot je ljubljanski, ki s črpalkami dviga talno vodo. Razlogi, ki so govorili v prid takemu vodovodu, so bile ugodne in cenene razpoložljive vodne moči Selščice ali Poljanščice. Drugo prednost pa je videl v zadostni količini talne vode v neposrednji bližini potrošnje. Zaradi razgovora o takšnem vodovodu je predlagal županstvu sestanek. Kakšno stališče je občina zavzela glede vodovoda s črpalnico, ni nikjer razvidno. Verjetno predlog Ločanom ni bil preveč pri srcu, ker je bilo v okolici mesta za tedanje potrebe še dovolj neizkoriščenih studencev, ki so omogočali izvedbo gravitacijskih vodovodov.

Kmetijsko-kemijsko preizkuševališče za Kranjsko v Ljubljani je 10. septembra 1898 po naročilu mestne občine preiskalo vodo iz studenca pod Lubnikom. Zaključek izvida je bil, da je voda mehkejša (6.4° trdotne lestvice), vendar uporabna za pitje. Preiskava studencev v Gabrovem 27. oktobra 1898 pa je pokazala, da so izvrstni za pitje (trdota je znašala 9°).

Po opravljenih vodnih meritvah in preiskavah je inž. Žužek 11. novembra 1898 županstvu razložil svoj projekt, ki je izkoriščal studenec Luknja pod Lubnikom. Njegovo poročilo obravnava naslednje možnosti:

Studenci pod Gabrovem (v Lazah): V koritu za vasjo Gabrovo se nahajajo štirje studenci, izmed katerih enega uporablja vas Gabrovo za vodovod, ki dovaja vodo po 600 m dolgih lesenih ceveh do javnega korita in v posamezna poslopja. Prvi studenec na poti iz Gabrovega je bil ob pregledu 28. aprila 1898 suh, drugi trije pa so dajali le 2 l vode na sekundo. Dne 26. oktobra 1898 so bili po večdnevem dežju studenci vnovič izmerjeni ter so dajali skupno v sekundi 2,58 l vode. Temperatura studencev je tedaj znašala 8–10° C.

Studenci v Luknji pod Lubnikom nasproti vešterskega klanca: Ob vznožju Lubnika je pod skalovjem luknja, iz katere odteka Studenec. Pred leti je bila tam velika votlina, katero je voda popolnoma zasula s prodom, tako da vanjo ni več mogoče vstopiti. Sedaj izmerjena širina je znašala nad 4,5 m. Ugotovitev, da po hudih nalivih voda v tej votlini tako narase, da prične teči iz 8 do 10 m višje ležeče odprtine, je dokaz, da je v Luknji rezervoar vode, iz katerega bi se lahko v zadostni količini stalno zajemala dobra pitna voda. Ob hudi suši 28. avgusta 1898 je znašal odtok vode iz Luknje 2,50–3,0 l/sek. Poznejša meritev je bila izvedena v mesecu septembru. Mestna brizgalna je črpala vodo neprenehoma 10 minut in je po poročilu ravnatelja Iv. Šubica izčrpala 200 l vode, t. j. 3,53 l v sekundi, vodna površina pa je padla le za 7 cm. Temperatura vode je znašala 8–9° C.

Inž. Žužek je izračunal tudi potrebno količino vode za projektirani vodovod. V okoliških vaseh (Puštal, Stara Loka, Binkelj, Vešter) je bilo treba oskrbeti z vodo 1120 prebivalcev. Za povprečno dnevno porabo vode je vzel 55 l na osebo, kar je zaokroženo zneslo 61.600 l. Za 2208 mestnih prebivalcev pa je predvidel 80 l dnevno na osebo (v nemških mestih ta čas le 65 l!), kar je znašalo 139.100 l. Za vseh 3528 prebivalcev je tako na dan potreboval 200.700 l vode ali 2,32 na sekundo. Pri izdatnosti studenca v

Luknji (5 l/sek.) je inž. Žužek izračunal, da bo ta vodna količina po zgoraj navedenih kriterijih zadostovala za 4240 prebivalcev, oziroma za 27 % porast odjemalcev, kar bi ustrezalo dobi 80 let.

Zadostne vodne količine in ugodni rezultati kemično-bakteriološke preizkave studenca v Luknji so inž. Žužka vodile, da je svoj vodovodni projekt zasnoval na studencu Luknja, čeprav ima ta vodni vir hudourniški pomen. Vodo iz studenca v

Odbor vodovodnega društva. Od desne proti levi sedita Ivan Demšar in Matej Zigon, stoje Josip Košir, Anton Homan, Ivan Mali, Gašper Mohar in Franc Ziberl

Luknji bi črpali v rezervoar, ki bi bil postavljen na pobočju Lubnika. Črpalko bi gonilo vodno kolo na Selščici, kjer naj bi bil zato zgrajen poseben jez. Iz rezervoarja na Lubniku bi se voda pretakala po ceveh, položenih po okrajni cesti, v protirezervoar na mestnem gradu za uršulinskim samostanom. Obenem pa bi se od glavnega cevja odcepile po sklenjenem sistemu s hidranti, javnimi vodnjaki, napajalnimi koriti itd. cevi v posamezna naselja in v mesto. Pritisk vode v ceveh bi znašal 3—4 atmosfere, kar bi zadoščalo, da bi dobil vodo iz vodovoda tudi zgornji del samostana.

3. STAROLOŠKI VODOVOD

Dne 3. julija 1898 je imelo 50 posestnikov iz Stare Loka, Binklja in Virloga v Stari Loki zborovanje glede ureditve skupnega vodovoda iz Luknje, katerega je projektiral inž. Žužek. V vodovodni odbor so bili izvoljeni za Staro Loko graščak Karl Strahl, gostilničar Jakob Jelovčan in Jožef Žagar, za vas Binkelj Franc Hafner, po domače Porenta, in za vas Virlog Martin Logonder, po domače Lenček. Na zboru je bilo sklenjeno, da imenovane vasi sodelujejo pri gradnji skupnega vodovoda pod naslednjimi pogoji: da bo voda zajeta iz studenca Luknja pod Lubnikom; da bodo cevi peljale od studenca po Vešterskem polju do okrajne ceste in ob njej skozi Staro Loko v Škofjo Loko, od njih pa naj se odcepi vod, ki bo šel skozi Binkelj v Virlog in po »gasi« zopet do okrajne ceste; velikost cevja za vasi Stara Loka, Binkelj in Virlog mora biti takšna, da bo prebivalcem zajamčene najmanj 60 l vode za osebo na dan, postavili pa naj bi tudi poseben rezervoar in na primernih mestih po vaseh uredili hidrante in vodna korita.

Zbor posestnikov je sklenil prispevati mestnemu občinskemu uradu 150 fl za pokritje projektantskih stroškov, takoj ko bo dokončno določena smer vodovoda, in prispevati k gradbenim stroškom še oni del, ki ne bo pokrit s podporo deželne vlade, v višini, ki bo sorazmerna s številom prebivalcev navedenih vasi. Te prispevke lahko občinski urad izterja v obliki davka. Novo izvoljeni odbor je hkrati naprosil mestno občino, da bi ga obveščala o vseh problemih, ki bi zadevali gradnjo skupnega vodovoda.

Ker se je izdelava tega projekta že preveč časa vlekla in zaradi kritičnega stanja preskrbe z vodo v Stari Loki, Binklju in Veštru, so ti pričeli v novembru 1899 misliti na lasten vodovod. Takratno stanje je v enem izmed poročil, naslovljenih na deželni odbor, graščak Karl Strahl opisal takole: »Vasi Binkelj, Virlog, Stara Loka trpijo, kar je obče znano, pomanjkanje dobre pitne vode in to je posebno v Binklju občutljivo, ker morajo prebivalci te vasi dan za dnem voziti za sebe in za svojo živino vodo iz nesnažnega potoka. V istem položaju se nahajajo še posestniki v Virlogu. V Stari Loki je stvar le malo boljša.«

Te žalostne razmere in počasno napredovanje izdelave projekta za skupni vodovod so bile povod, da je bila 25. novembra 1899 ustanovljena privatna družba za gradnjo vodovoda, ki bi oskrbela z vodo vasi Stara Loka, Binkelj in Virlog. Ustanovilo jo je 37 posestnikov iz navedenih vasi. V načelstvo družbe so bili izvoljeni: Karl Strahl iz Stare Loke kot načelnik in odborniki Franc Dolenc in Jože Žagar iz Stare Loke, in Matevž Jammik in Franc Hafner iz Binklja. Družba si je zadala nalogo, da bo vodovod

zgradila z lastnimi sredstvi brez podpore deželne ali vladne oblasti. Vsak član je ob vstopu plačal pristojbino, ki je bila določena od 40 fl. do 150 fl., kar je bilo odvisno od gospodarske moči člana. Tako je n.pr. plačal Peter Vilfan 80 kron, Franc Dolenc, Marijan Jelovčan in dekan Kumer 700—800 kron, iniciator vodovoda Strahl pa kar 3.000 kron. Konec leta 1899 je skupna pristojbina članov znašala že 5.290 fl., pobrana pa je bila za začeta dela le tretjina obljubljenе vsote v znesku 1.692 fl. S tem denarjem je bila položena materialna osnova starološkemu vodovodu. V gozdni parceli Petra Vilfana, vulgo Adamčeka, posestnika v Veštru, je Strahl našel studenec, ki se mu je zdel primeren za vodovod. Dne 27. novembra 1899 je Strahl z njim sklenil pismeni dogovor, da odstopi studenec vodovodni zadrugi, njega pa vključijo v zadrugo kot člana. Na prvi seji načelstva družbe za zgraditev vodovoda 28. novembra 1899 je bilo sklenjeno, da se Adamčkov studenec takoj očisti in zajame. Zidarsko delo pa je bilo oddano Janezu Berčiču, posestniku in zidarskemu mojstru v Stari Loki, nadzorstvo nad deli pa je prevzel odbornik Matevž Jamnik. Glede potrebnih načrtov se je odbor obrnil na ljubljansko tvrdko G. Toennies, ki pa dela ni mogla prevzeti, temveč je nasvetovala drugega projektanta.

S prijavo novih članov v družbo za gradnjo vodovoda je želja Staro- ločanov po zgraditvi lastnega vodovoda še posebno narasla. To pa je zamajalo temelje skupnemu vodovodu. Loški župan Niko Lenček je spričo te agilnosti Prifarčanov prosil Strahla, naj bi gradnjo samostojnega starološkega vodovoda zavrl, dokler inž. Žužek ne dokonča svojega projekta. Strahl je nato 13. decembra 1899 sklical občni zbor starološke vodovodne družbe, na katerem naj bi prebivalci in člani zadruge sami odločili, ali naj še čakajo na skupni vodovod ali naj nadaljujejo gradnjo lastnega. Na občni zbor je Strahl pismeno povabil tudi loškega župana ter ga posebej opozoril, da bo njegova prisotnost v korist skupnega vodovoda in občine Škofja Loka. Župan Lenček se je opravičil, da se zborovanja ne more udeležiti, pač pa je ponovno prosil, naj bi z dokončno odločitvijo na vsak način počakali, ker bo projekt za skupni vodovod izdelan najpozneje v 2 do 3 tednih. Na tihem pa je računal, da bo gradnja starološkega vodovoda tako počivala zaradi novo zapadlega snega, medtem pa bo projekt inž. Žužka gotov. Na zboru pa je bilo odločeno prav obratno, kot je mislil in želel loški župan.

Ker je bilo na zborovanju sklenjeno, da se gradnja vodovoda nadaljuje, je postal projekt inž. Žužka brezpredmeten, še preden je bil izgotovljen in izročen mestni občini. Proti sklepu zbora je glasoval le starološki dekan Frančišek Kumer, s pripombo, naj se z odločitvijo počaka, dokler ne bo izdelan projekt za skupni vodovod in ne bo zanesljivo ugotovljen dotok vode iz Adamčkovega studenca. Razlogi, ki so vodili zbor v tako odločitev, so bili naslednji:

Mestna občina Škofja Loka je v juliju 1898 sklenila, da bo na čast 50-letnice vladarskega jubileja cesarja Franca Jožefa zgradila vodovod. Zborovanje posestnikov iz Stare Loke, Binklja in Virloga pa je 3. julija 1898 sklenilo, da se bodo priključili temu gradbenemu odboru pod pogoji, ki so bili že navedeni. To prošnjo in sklep Staro- ločanov je mestna občina 4. julija 1898 nostrificirala. Od meseca junija 1898 do odločitve zgraditi lasten vodovod pa je preteklo že leto in pol, naročenega projekta za skupni vodovod pa še ni. Družba za zgraditev vodovoda v Stari Loki in drugi pre-

bivalci teh vasi niso imeli nobenega zagotovila, da bo vodovod res zgrajen in da bo gradnja odobrena državna podpora. Karl Strahl je ugotovil, da so bile v tem času vložene že 5 prošnje za državno podporo pri gradnji posameznih vodovodov. Med temi je bila tudi prošnja za zgraditev kranjskega vodovoda iz Kokre (Čemšenika), ki je bil ta čas osprednje vprašanje v preskrbi Kranja in vasi vzdolž ceste Kranj—Preddvor z vodo. Zaradi počasnega reševanja prošelj, ki je bilo posledica znanih parlamentarnih razmer na takratnih odločujočih mestih, so Staroločani računali, da bo minulo najmanj 3 do 4 leta, preden bo odločeno, če bo loškemu vodovodu odobrena deželna ali vladna podpora. Tako dolgo pa Staroločani niso mogli več čakati, posebno ne vasi Binkelj in Virlog, ki sta bili izključno navezani na vodo iz Prifarskega potoka. V Stari Loki sta imela ta čas stalno vodo le vodnjaka pri Korošču in Berniku, vsi drugi pa so bili suhi. »Kdo naj bi pri takih razmerah moral še zahtevati od staroloških posestnikov ali družbe za zgraditev vodovoda, da bi še čakali, kdaj se bo gospodu nadinženirju Žužku vzljubilo izdelati projekt,« je dejal na zboru Strahl. Poleg tega pa je Žužkov projekt ocenil kot dvomljivo rentabilen. Starološki posestniki so pristopili k mestnemu vodovodu zato, ker je bil prvotno zamišljen kot gravitacijski, to je s cenejšo dostavo vode, dočim je sedanji Žužkov projekt tak, da je treba vodo potiskati s črpalko v rezervoar, ki leži na višji legi kot studenci. Črpalko pa poganja Selščica, ki je zelo nestanovitna in je zato funkcioniranje vodovoda odvisno od vodostaja reke. Za obratovanje črpalke in vodnega kolesa pa bo potreben nek nadzornik. Pri njegovi letni plači 500 fl., stroških za mazivo in manjša popravila 200 fl. in letni amortizacijski vsoti vložene kapitala za črpališče 500 fl., znašajo vsi letni stroški 1000 fl. Od tega bi morali odjemalci vode v vaseh Vešter, Binkelj, Stara Loka in Virlog prispevati četrtino, to je 250 fl., kar bi pomenilo povišanje davkov za 2 fl. Vse te vzroke je Karol Strahl pismeno sporočil 16. decembra 1899 škofjeloškemu županu Niku Lenčku in obžaloval, da mora odstopiti od skupne akcije za vodovod.

Na 5. seji načelstva družbe za gradnjo vodovoda v Stari Loki 18. decembra 1899 je bilo določeno, da se izdelata rezervoar v velikosti 7.50×5.00 m in z globino 3 m, t. j. za okoli 100 m^3 vode. Izkop je prevzel Lovrenc Berčič s svojimi sodelavci in je gradnja starološkega vodovoda kljub zimi napredovala. Dne 8. januarja 1900 so bila v Soteski oddana izkopna dela za glavni cevovod. Med izvajanjem izkopa pa se je Strahl 27. januarja obrnil na deželnega glavarja Otona Detela s prošnjo, da bi Kranjski deželni odbor podprl gradnjo vodovoda v Stari Loki. Istočasno je v januarju vložil na okrajno glavarstvo v Kranju načrt vodovoda. Ta je bil 31. januarja vrnjen v popravilo in dopolnitev. Iz pisma nadinženirja okrajnega glavarstva Mucka je razvidno, da je načrt izdelala oseba, ki ni bila večša risanja, verjetno Staroločani sami.

Zaradi hitrega napredovanja izkopnih del se je 24. januarja 1900 Strahl obrnil na podjetje S. Juhasz iz Gradca glede dobave in montaže vodnih cevi in druge armature s prošnjo, naj podjetje stavi svoje pogoje. Ponudba podjetja je znašala 6.624 fl. in 82 kr. in je bila na 5. seji načelstva družbe sprejeta. Odločili pa so, da bodo vzeli neizolirane cevi in jih sami ceneje izolirali. Podjetje Juhasz so zaprosili, naj pošlje svojega izvedenca, ki bo izdelal načrt in popisal za vodovod potrebno armaturo.

Po 2. občnem zboru družbe za gradnjo vodovoda, ki je bil 14. februarja 1900 pri Blažeškovecu, je Strahl pri Posojilnici in hranilnici v Stari Loki najel 18.000 kron posojila za dobo 4 let in pri tem zastavil za varnost posojila in 5% obresti svoje posestvo. Vplačani pristopni zneski v vodovodno družbo pa so ostali rezervirani za pokritje obresti in glavnice. Na tem občnem zboru je bilo sprejetih tudi večje število novih članov, nakar je bilo sprejemanje novih članov odloženo za leto dni. Po izteku tega roka naj bi bila voda oddana prvenstveno domačinom iz Stare Loke, Binklja in Veštra in šele nato speljana naprej v Škofjo Loko. Po 7. seji, ki je bila 15. februarja 1900, so bila zidarskemu mojstru Janezu Berčiču oddana dela za zgraditev vodnega rezervoarja, za opeko, sipo, kamenje in cement pa je skrbela vodovodna zadruga sama. Članom zadruge je bilo sporočeno, naj takoj skopljejo jarke za hišne priključke in za hišne napeljave. Za 10. marec pa so že naročili vodovodnega monterja tvrđke Juhasz, ker je bila dva dni pred tem uspešna krajevna obravnava zaradi izdaje gradbenega dovoljenja za gradnjo vodovoda. Gradnja in montaža starološkega vodovoda je bila zaključena že v drugi polovici aprila.

Slovesno otvoritev vodovoda so 22. aprila 1900 ob 14. uri naznanili strelji iz 36 možnarjev. Pritrkavanje staroloških zvonov je naznanilo, da proslavlja Fara izreden dogodek. Otvoritveni govor je imel Strahl, ki je pohvalil Staroločane in njihovo požrtvovalnost pri gradnji vodovoda.

Zajetje vodovoda v grapi pod Sv. Lovrencem

Škofjeloški gasilci so napeljali cevi v zvonik do zvonov in brizgali vodo po cerkveni strehi in v slepe line. Te vaje so pokazale, kako velika pridobitev in dobrota je vodovod za vsa vas tudi v primeru požara. Na proslavo je seveda prišlo tudi veliko Ločanov, ki so se silno čudili novi napravi, ki je brez brizgalne metala vodo 40—45 m visoko. Otvoritev vodovoda in vaje gasilcev so Ločanom močno podkrepile željo po lastnem vodovodu. Z realizacijo vodovoda v Stari Loki je bil po zaslugi nesebičnega in požrtvovalnega Karla Strahla v loški okolici zgrajen prvi vodovod. Uspeh je pokazal, kaj se da narediti tudi z lastnimi silami, brez državne podpore. Ta zgled je kasneje našel odmev v napredno mislečih Ločanih, da niso več čakali na državno podporo, temveč da so ustanovili vodovodno zadrugo in zgradili sedanji vodovod kot zadružno lastnino.

4. SKUPNI MESTNI IN NUNSKI VODOVOD

Zaradi zgraditve starološkega vodovoda je Avgust Sušnik, posestnik v Škofji Loki, preden je inž. Žužek oddal projekt vodovoda iz Luknje, skušal gradnjo mestnega vodovoda postaviti na bolj realno osnovo. Ugotovil je, da potrebuje za preskrbo Loke pri 63 l dnevne porabe na osebo le 176.400 m³ vode, kar znaša 2.04 l/sek. To količino vode pa bi gabrovški studenci lahko dajali. Prednost gabrovškega vodovoda (iz Laz) pred vodovodom iz Luknje je videl v tem, ker bi bil gravitacijski, dočim bi morali za vodovod iz Luknje črpati vodo v rezervoar in bi bili stroški zanj znatno višji. Zato je šel v akcijo za uresničenje svoje idele.

Medtem je inž. Žužek 25. januarja 1900 predložil loškemu županu v obliki generalnega načrta projekt skupinskega vodovoda iz Luknje za naselja Stara Loka, Binkelj, Virlog in Škofja Loka. Proračunska vsota za izdelavo vodovoda je znašala 69.000 fl. projektantski stroški pa 276 fl. in 82 kr., t. j. 553.64 kron. Od tega so plačali StaroLočani 20. marca 1900 kot prvotni soudeleženci skupnega vodovoda 260 kron, ostalo pa mestna občina Škofja Loka. Inž. Žužek je svojo zakasnitev utemeljil s tem, da se je hotel s številnimi meritvami natančno prepričati o stalnosti studenca v Luknji pod Lubnikom, ker bi se v nasprotnem primeru utegnulo zgoditi, da bi vode zmanjkalo, vodovod pa ostal suh, kot je bil primer že pri več vodovodih, ki so bili zgrajeni brez predčasnih opazovanj stalnosti studencev. — Toda projekt je do danes ostal nerealiziran.

Po otvoritvi vodovoda na Fari, kjer so se javno razkazovale prednosti vodovoda, je želja Ločanov po lastnem vodovodu še močneje narasla. Napredni meščani so postajali vedno bolj nezadovoljni z vodo iz vodnjakov. Posebno agilen pobornik vodovoda je bil trgovec Matej Žigon, ki se je že 24. julija 1900 sam pogajal s tvrdko Wilhelm Bruecker iz Gradea glede izdelave načrtov za loški vodovod.

Pri občini v Škofji Loki je bil v letu 1900 ustanovljen poseben vodovodni odsek za gradnjo vodovoda, ki so ga sestavljali kot predsednik Avgust Sušnik in člani župan Lovro Sušnik, notar Niko Lenček, Jurij Grohar, Janko Debeljak, mlinar Ivan Košir, trgovec Matej Žigon in lekarnar Ervin Burdych. Na 1. seji 14. avgusta 1900 so člani iskali vodne vire, ki bi prišli v poštev za gradnjo loškega vodovoda. Studenci na južni strani Gabrovega, ki sta jih merila Lovro Sušnik in Matej Žigon, so izpadli zaradi

nizkih vodnih količin. Celotna zamisel loškega vodovoda je zato obvisela na studencih, ležečih na severni strani Gabrovega (v Lazah), katere je že leta 1898 meril inž. Žužek. Ti bi za prvo silo za potrebe samega mesta zadovoljevali. Glede izdelave načrtov vodovoda izpod Laz pa je odsek stopil v stik s tvrdkama Juhasz in Kramer-Sprinar-Hertlein iz Gradca.

Za ta vodovod pa se je poleg meščanov močno zanimala tudi prednica uršulinskega samostana Katarina Majhnič. Že 31. marca 1900 je bila prosila Karla Strahla, da bi starološki vodovod napeljali še na grad, vendar zaradi pomanjkanja vode v starološkem vodovodu do tega ni prišlo. S tem, da pa je vodovodni odsek stopil v stik s podjetji za gradnjo vodovodov v Gradcu, mu je Katarina Majhnič odstopila vodno pravico do studenca v Lazah (ki ga je kupila 21. julija 1900 od Jakoba Šinka iz Gabrovega) pod pogojem, da bo uporabljen za gradnjo mestnega vodovoda in če bodo preiskave pokazale, da bodo studenci zadostovali za preskrbo mesta. Toda tudi tega načrta loška občina ni privedla do realizacije. Ustrašila se je visokih gradbenih stroškov, ki bi jih povzročil skalnati teren v dolini pod Starim gradom, imenovani Kuhinja. Obenem pa so še vedno dvomili, da bi ti studenci lahko napajali mesto in grad.

Zaradi tega in ker ni kazalo, da tudi iz kakih drugih virov (izpod Križne gore) vodovod ne bo v doglednem času zgrajen, se je Katarina Majhnič v avgustu 1901 odločila, da bo sama zgradila vodovod za potrebe samostana. Dne 19. avgusta je sporočila mestnemu uradu, da bo studenec iz Laz, ki ga je bila pred dobrim letom pogojno odstopila občini, uporabila za lasten vodovod. Načrte zanj je izdelal inž. Alojz Čadež. V septembru mesecu so jih uršulinke že vložile na okrajno glavarstvo, ki je 19. oktobra izvedlo komisijski ogled in gradnjo odobrilo. Otvoritev vodovoda pa je bila že 25. novembra 1901.

5. VODOVOD IZ IZVIROV POD KRIŽNO GORO

Razmeroma nizke količine vode studencev v gabrovških Lazah in skalnati teren je Ločane odvrnil od prvotne namere, da bi za vodovod izkoristili vodo teh studencev. V novembru 1900 pa so odločili, da bodo loški vodovod napeljali izpod Križne gore, kjer so bili ugotovljeni močnejši studenci. Mestna občina je pri podjetju Kramer-Sprinar-Hertlein iz Gradca naročila zadevne načrte, 7. novembra pa sta si teren ogledala njegova zastopnika. Preiskava vode v studencih pod Križno goro je pokazala, da je voda zelo čista in zelo dobra za pitje. Tudi količinsko so studenci ustrezali in je zato imenovano podjetje pristopilo k izdelavi projekta.

Projekt je izdelal inž. A. Karl in je bil zasnovan za dobo 20 let. V tem času naj bi se število prebivalcev pri 1% porastu povečalo od 2500 na 2800. Vodovod je bil namenjen izključno potrebam mesta in uršulinskega samostana. Velika prednost teh studencev, ki izvirajo na vzhodnem pobočju Križne gore, je bila v tem, da ležijo na koti 442, kar je okoli 75 m višje kot samostan in 125 m nad najvišjo točko v mestu. V sušnem času je bila izmerjena izdatnost studencev 6 l/sek., kar znaša dnevno 518 m³ vode. Po projektu bi bilo izkoriščenih le 5 studencev z okroglo 4 l/sek. Dovodna cev od glavnega zbiralnika do rezervoarja bi bila dolga 4,14 km s svetlobnim premerom 80 mm in bi pri padcu 9% in vodni hitrosti 0,70 m/sek.

dovajala mestu 5.34 l vode na sekundo. Potekala bi od zbiralnika ob poti iz Moškrinja v Staro Loko skozi Binkelj, prečkala pri Frtunovcu okrajno cesto in prišla ob poti k elektrarni do Sore, jo prečkala 500 m nad Krevsovim jezom in vodila do Kraelja, kjer bi bil na najvišjem mestu odcep v samostan in v glavni rezervoar s prostornino 200 m³. Dnevna potrošnja vode na prebivalca je bila predvidena na 60 l. Stroški za realizacijo tega projekta bi znašali 84.760 kron, načrt pa je veljal 1200 kron.

Proti temu vodovodu pa je 96 posestnikov starološke občine s Karlom Strahlom na čelu vložilo na okrajno glavarstvo protestno pismo. V njem navajajo, da žal tvori 7 studencev, ki jih nameravajo zajeti za vodovod, glavne izvire potoka, ki teče skozi Moškrinj, Trnje, Binkelj, Virlog in Staro Loko in ga tod splošno uporabljajo, ponekod celo kot pitno vodo. Vrhu tega imajo prebivalci Cavrna in Križne gore pri teh studencih zapisane svoje pravice. Ta okoliščina, še bolj pa zdravstveni pomisleki zoper tako velik odtegljaj vode iz starološkega potoka, silijo podpisane, da ugovarjajo, pridržujoč si pravico razložiti še naslednje in druge vzroke, ki ugovor utemeljujejo: Poteptane bi bile pravice prebivalcev Cavrna in Križne gore do vode v poštev prihajajočih studencev; naselje Križna gora je odvisno od slabih kapnic in bi bili z odtegnitvijo vode občutno prizadeti prebivalci ter njihovo gospodarstvo, ki temelji na živinoreji; prebivalci Moškrinja, Trnja, Binklja, Virloga in Stare Loke uporabljajo vodo Potoka v vsej njegovi dolžini za vse gospodarske potrebe, za namakanje, čiščenje, pranje, napajanje živine, nekateri pa tudi za kuhanje in pitje; ker je vodostaj Potoka že sedaj poleti zelo nizek, bi odvzem izvirov še povečal pomanjkanje vode in povzročil nepopravljivo škodo, ker nimajo druge vode razen Potoka; ogroženo bi bilo zdravstveno stanje, ker bi oslabljeni vodni tok niti ob deževnem vremenu ne mogel več odplaviti odpadkov ljudem in živini nevarnih bolezenskih kali, ki se ob nizki vodi nabirajo v strugi. Janez Bergant, lastnik mlina v Stari Loki št. 75, je še posebej ugovarjal proti nameravani graditvi vodovoda tudi zato, ker bi zmanjšal že tako slabo vodno silo njegovega mlina in bi zaradi tega prišel z družino na beraško palico, ker mu je mlin edini vir zaslužka. Na koncu protesta so prosili, da bi okrajno glavarstvo njihovo prijavo in ugovor zoper nameravano gradnjo vodovoda iz studencev na vzhodni strani Križne gore upoštevalo, jih obvestilo o predložitvi prošnje za gradbeno dovoljenje zaradi vpogleda v načrte, ukrenilo, da bodo pozvani h krajevnim ogledom in pritegnilo v komisijo, ki naj bi se sestala v času nizkega vodostaja, tudi okrajnega zdravnika, da bi to vprašanje presodil tudi iz zdravstvenih pogledov.

Zaradi te intervencije je bila izdelava načrtov za križnogorski vodovod 14. decembra 1900 začasno ustavljena. Ponovno so bili naročeni 11. aprila 1901. V mesecu juliju, ko so bili načrti v pripravi, pa se je pojavil nov zastoj v obliki tiskane okrožnice vsem županstvom Kranjske, ki jo je 19. julija 1901 izdal Deželni odbor za Kranjsko. V njej je rečeno, da leži pri Deželnem odboru skoraj 300 vodovodnih projektov in da je povsem brez smisla v bližnji bodočnosti vlagati nove prošnje, dokler ne bodo stare rešene. Projekti za križnogorski vodovod so bili v Gradcu izgotovljeni 31. avgusta in 12. septembra odposlani občini. Toda še do danes so ostali nerealizirani. Vodni viri pa predstavljajo vodno količino, ki bi jo kazalo še nadalje opazovati.

Z zgraditvijo uršulinskega vodovoda so Ločani prisostvovali otvoritvi že drugega vodovoda v okolici Loke, ne da bi se loški vodovod premaknil za ped naprej. Izgledov za gradnjo vodovoda izpod Križne gore ni bilo veliko, še manjše pa upanje, da bo država ali deželna vlada financirala gradnjo loškega vodovoda, ker se je za to podpora potegovala tudi kranjska občina. Ločanom torej ni preostalo drugega, kakor da vodovod zgradijo sami, na tak način, kot so si ga postavili StaroLočani.

Vlogo Strahla sta v Loki prevzela trgovec Ivan Mali in Matej Žigon. Pravilno sta precenila zmožnosti vodovodnega odseka pri mestni občini in situacijo s križnogorskim vodovodom ter na svojo roko pričela iskati v okolici Loke izvire, od katerih bi po najkrajši poti bilo možno pripeljati vodo v Loko. Primerne studence sta odkrila v šentlovrenški grapi in 15. septembra 1901 kupila od Martina Homana, Pahovca iz Podpulferice, vodno pravico. Analiza vode iz Žegnanege studenca pod Sv. Lovrencom, ki je bila izvedena 21. septembra 1901 na pobudo Mateja Žigona, je pokazala, da je voda prav dobra za vodovod.

Po teh uspelih predpripravah sta Ivan Mali in Matej Žigon pričela snovati pripravljalni odbor za ustanovitev vodovodnega društva. V okviru državnih predpisov sta ob sodelovanju dr. Trillerja pripravila osnutek pravil društva, ki naj bi zgradilo vodovod z lastnimi sredstvi kot skupno nedeljeno last meščanov. Prizadevnost in odločnost teh dveh mož sta bili vsekakor odločilni za realizacijo loškega vodovoda in s tem za napredek in korist mesta Škofje Loke.

Dne 17. novembra 1901 sta pobornika novega loškega vodovoda Matej Žigon in Ivan Mali povabila loške hišne posestnike v salon gostilne Ane Guzelj pri Balantu na skupen pogovor o ustanovitvi vodovodnega društva. Povabilu so se odzvali: Leo Lavrič, Gašper Mohar, Franc Planina, Ervin Burdych, Ignac Guzelj, Valentin Debeljak, Konrad Pecher, Ivan Košir, Leopold Hafner, Franc Zihlerl, Josip Guzelj, Niko Lenček, Ivan Jamnik, Anton Homan, I. N. Koceli, Anton Hafner, Ivan Debeljak, Ivan Žužek in Franc Kašman. Ti so v pripravljalni odbor za ustanovitev vodovodnega društva izvolili trgovca Ivana Malija in Mateja Žigona, peka Antona Homana, lekarnarja Ervina Burdycha, peka Ivana Žužka, gostilničarko Ano Guzelj in posestnika Valentina Debeljaka.

Pripravljalni odbor je sklical 1. decembra 1901 ob 16. uri v gostilni Ane Guzelj ustanovno zborovanje, ki se ga je udeležilo precejšnje število meščanov. Po živahno debati, v katero sta zlasti posegala predsednik pripravljalnega odbora Ivan Mali in Ivan Šubic, ravnatelj strokovnih šol v Ljubljani, so bila sprejeta predložena pravila novega vodovodnega društva. Sledile so volitve načelstva in pregledovalcev računov, kamor so bili soglasno izvoljeni za predsednika načelstva Ivan Mali, trgovec in posestnik na Mestnem trgu, za njegovega namestnika Matej Žigon, trgovec in posestnik na Mestnem trgu, za člana Anton Homan, gostilničar, pek in posestnik na Mestnem trgu, Ivan Demšar, kovač in posestnik v Kapucinskem predmestju, Josip Košir, mlinar in posestnik v Kapucinskem predmestju, Gašper Mohar, kovač in posestnik v Kapucinskem predmestju in Franc Zihlerl, gostilničar in posestnik v Kapucinskem predmestju, za pregledovalce računov pa

Napeljevanje vodovoda po Spodnjem trgu

Anton Hafner, mesar in posestnik na Mestnem trgu, Leo Lavrič, posestnik in trgovec na Spodnjem trgu in Ivan Okorn, mizar in posestnik na Spodnjem trgu.

Izvoljeno načelstvo je imelo prvo sejo 2. decembra 1901. Mali je poročal, da sta skupno z Žigonom pridobila pravico zajeti iz Žegnanega studenca, oziroma iz drugih studencev, ležečih v grapi pod Sv. Lovrencem, vodo v tolikšni množini, kolikor bi je moglo teči skozi cev z notranjim premerom 8 cm. Vodno pravico sta lastnika pripravljena odstopiti vodovodnemu društvu v nepreklicno last in posest pod pogojem, da društvo zgradi iz teh studencev vodovod. V primeru, da bi hotela zgraditi vodovod mestna občina, pa si pravico pridržita zase. Na občinski seji, ki je bila 27. septembra 1901, so se bili namreč zaradi težav s križnogorskim vodovodom občinski možje že pričeli zanimati za kakovost in izdatnost studencev v šentlovrenški grapi in ukvarjati z misljo, da bi iz njih napeljali vodovod. Pogoje, ki sta jih stavila Mali in Žigon, je načelstvo vodovodnega društva sprejelo in sklenilo zainteresirati za gradnjo podjetji G. Rumpel z Dunaja in Kramer-Sprinar-Hertlein iz Gradca. Na drugi seji 11. decembra 1901 je bilo že odločeno, da se načrti naročijo pri podjetju G. Rumpel za pogojeno vsoto 300 fl. Omenjeno podjetje je do tedaj pri nas zgradilo že vodovod v Mariboru in v Novem mestu. V Loko je proti koncu meseca prišel zastopnik podjetja inž. J. Zuber, ki je opravil geodetske meritve in obljubil, da bo projekt za vodovod končan v začetku februarja 1902. Na tej seji so določili tudi višino pristopnine, ki se je gibala med 50 in 100 fl.

Za novo ustanovljeno vodovodno društvo pa se je medtem pričelo zanimati okrajno glavarstvo v Kranju. V januarju je okrajni glavar Pirc

zahteval od loškega župana poročilo, če je vodovodno društvo res ustanovljeno, če ima potrjena pravila in še ima občina pri njem kaj besede.

Loški župan Lovro Sušnik je odnose mestnega županstva do vodovodnega društva okrajnemu glavarju opisal takole: »Vodovodno društvo se je v resnici ustanovilo, vendar zadruga še ni registrirana in pravila še niso izdana. Vsi občinski odborniki so mnenja, naj bi se vodovod prevzel v občinsko oskrbo. Z ustanovitelji vodovodnega društva Malijem in Žigonom je bil že sestanek, kjer sta med drugim pojasnila, da je v osnutku pravil odstavek, ki občini po petih letih omogoča prevzem naprave v svojo oskrbo proti povrnitvi vseh gradbenih stroškov, ugotovljenih na podlagi dokumentov.« Sušnik dalje pojasnjuje, da bi občina gradnjo vodovoda že davno vzela resno v roke, če bi posedovala dokaze o zadostni moči studenca v šentlovrenški grapi. Dokler tega dokaza ni, z delom ni varno pričeti. V primeru, da bodo studenci zadostovali za potrebe Loke, bo občina to vprašanje že spravila v pravi tek, pa bodisi na ta ali na oni način.

Medtem ko so občinski možje živeli v prepričanju, da šentlovrenški studenci ne bodo zadostovali za potrebe Loke, je bil na Dunaju dokončan projekt in ga je vodovodno društvo sprejelo že v drugi polovici februarja 1902. Nezaupljivost v izdatnost studencev in tako do celotne naprave, ki so jo izražali predvsem občinski možje, je projektant v svojem tehničnem poročilu takole izpodbijal: Pozimi 14. januarja 1902, ko je izdatnost izvirov najmanjša, so dali trije studenci 4,65 l na sekundo ali na dan 4.017,5 hl. Pri 2.000 koristnikih vodovoda znaša tedaj dnevna potrošnja vode 200 l na osebo, v bolj naprednih srednjeevropskih krajih pa se suče povprečno med 50 in 70 l. Za takojšnje potrebe mesta je projektant predvidel 252 m³ dnevne potrošnje vode ali 126 l na osebo, za nadaljnji razvoj kraja pa je namenil še preostalih 150 m³ razpoložljive vode, in to predvsem za potrebe bodoče mestne klavnice, Puštala in Stare Loke, kateri je v tem času v lastnem vodovodu že primanjkovalo vode. Vodovod je od številnih izvirov izrabljal le tri najugodnejše na južnem pobočju Gabrovega, ki so pritekali v zbiralnik. Od tod do potrošnikov in rezervoarja z vsebino 150 m³ ob Grajski poti je voda tekla gravitacijsko po 2,77 km dolgem cevovodu s svetlobnim profilom 90 mm. Višinska razlika med zbiralnikom in rezervoarjem je znašala 22,67 m in je bila pri polnjenju rezervoarja predvidena vodna hitrost 0,75 m/sek., dotok vode pa 4,95 l/sek. Razdelilno omrežje je bilo položeno le v starem delu mesta na desni strani Selščice in v krožnem sistemu. Edini slepi krak je vodil od Jesharne preko Kapucinskega mostu na levi breg Selščice do gostilne Novi svet in do hotela Štemarje. Vseh cevi je bilo po projektu položenih 5.050 m.

Ob prejemu načrtov je bila zadruga tudi že registrirana. Konec februarja 1902 so bili tako dani vsi pogoji, da je vodovodno društvo lahko zaprosilo za komisijiski ogled in izdajo gradbenega dovoljenja.

Ugotovitev, da stoji vodovodno društvo tik pred realizacijo vodovoda, je močno presenetila mestno občino. Župana Lovra Sušnika je glede na obljube okrajnemu glavarstvu prvič resno zaskrbelo, da bo vodovod ušel iz občinskega delokroga. Vodovodnemu odseku pri mestni občini je naročil, na skliče 20. februarja 1902 sejo, kamor naj povabi tudi predsednika vodovodnega društva Ivana Malija. Skušal je najti sporazum, po katerem bi vodovodno društvo takoj odstopilo vodovod, vodno pravico, načrte in vsa druga predдела mestni občini.

Mali se sestanka ni udeležil, pač pa je sporočil, da je vodovodno društvo pravno ustanovljena in registrirana zadruga, katere sedanja naloga je z deli takoj pričeti in vodovod čimprej dograditi, ker je v ta namen že vložena prošnja za gradbeno dovoljenje. Pojasnil je, da ima občina pravico vodovod po petih letih delovanja prevzeti v svojo uporabo, če povrne stroške. Sklep seje vodovodnega odseka je bil, naj župan uradno stopi v stik z vodovodnim društvom, pod kakšnimi pogoji je pripravljeno vsa nadaljnja dela takoj prepustiti mestni občini. Istočasno je bilo županu tudi naročeno, naj sestavi ključ, po katerem bi se pobirala vodovodna doklada, ki bi pokrila stroške za amortizacijo naprave in obresti od najetega posojila za gradnjo vodovoda. Mestno županstvo je nato 24. februarja 1902 povabilo načelstvo vodovodnega društva v mestno hišo na pogovor glede prepustitve vseh dosedanjih vodovodnih priprav mestni občini. Društvo pa je takoj po prejemu vabila sklicalo sejo, sklenilo, da se pozivu ne bo odzvalo in poslalo županstvu pismeni odgovor. V njem naznanjajo, da vodovodno načelstvo zaenkrat odklanja vsak dogovor glede takojšnje prepustitve dosedanjih del in pridobljene vodne pravice mestni občini, ker mora najprej dobiti potrdilo, da je bil njegov dosedanji trud in napor pozitiven, kar bo ugotovil komisijski ogled okrajnega glavarstva. Pač pa je društvo naprosilo občinski odbor, naj se ogleda udeleži tudi njihov pooblaščenec, da bo glede morebitnih sprememb projektiranega vodovoda lahko izrekel svoje zahteve, za katere se bo načelstvo vodovodnega društva, kolikor jim ne bodo ugovarjali tehnični izvedenci, rade volje oziralo. Glavni vzrok, da vodovodno društvo ni hotelo vodovoda prepustiti občini, so bile dosedanje slabe izkušnje z loškimi vodovodi in okorno poslovanje takratnih oblastnih organov.

Pred komisijsko obravnavo je imelo vodovodno društvo 4. aprila svojo 6. sejo, na kateri je bilo določeno, da se bodo komisijskega ogleda udeležili predsednik Ivan Mali in člana načelstva Franc Zihlerl in Anton Homan. Sprejel je bil tudi sklep, da društvo dovoli občini ureditev hidrantov, če jih bo postavila in vzdrževala na lastne stroške. V primeru požara ali gasilskih vaj odstopa vodovodno društvo vodo brezplačno, kar pa ne velja za škropljenje trgov in ulic. Štiri dni za tem je napovedana komisijska razprava predlagala, naj se vodovodnemu društvu na osnovi predloženega projekta izda gradbeno dovoljenje, kar je uredilo okrajno glavarstvo v Kranju 15. aprila 1902. O odobritvi je župan poročal na seji občinskega odbora. Svetovalec Avgust Sušnik pa je predlagal montažo 17 hidrantov na mestih, ki jih je izbralo gasilsko društvo. Mestni urad je sprejeti sklep sporočil vodovodnemu društvu.

Z izdajo gradbenega dovoljenja ni bilo sedaj nobenega zadržka, ki bi še oviral gradnjo vodovoda. Na 7. seji vodovodnega društva 1. maja 1902 je Mali poročal, da se za gradnjo vodovoda potegujeta projektant inž. G. Rumpel z Dunaja s predračunsko vsoto 51.975 kron in graško podjetje Kramer-Sprinar-Hertlein za ceno 48.099 kron; izbran je bil slednji kot nižji ponudnik. Po oddaji gradbenih del je med prebivalci zaupanje v vodovodno društvo močno naraslo. Priglasili so se številni novi člani, med njimi tudi vodja občinskega vodovodnega odseka Avgust Sušnik.

Ob prihodu inž. Hilscherja, zastopnika podjetja iz Gradca, je mestni urad 6. maja organiziral komisijski ogled trase loškega vodovodnega omrežja z namenom, da se dokončno določijo mesta nadzemnih in pod-

zemnih hidrantov. Za nadzemne hidrante so bila določena naslednja mesta: pri vходу v vilo Demšar, pri kapucinskem znamenju, na vogalu pri Šte-marjih, pri vodnjaku na Spodnjem trgu, na vogalu pri Lavdanu na Spod-njem trgu, pri znamenju nasproti sodišča, pri znamenju na Glavnem trgu, v trikotu nasproti hiše J. N. Kocelija in pod nunsko cerkvijo. Podzemni hidranti pa naj bi bili: pri lipi na Spodnjem trgu, pri vodnjaku poleg znamenja v Spodnjem Karlovcu, na vogalu vrta J. Ambrožiča v Spodnjem Karlovcu, pri križu v Zgornjem Karlovcu, na vogalu vrta Franca Pokorna v Zgornjem Karlovcu, pred farno cerkvijo in pred šolo.

Ker so bila z lokacijo hidrantov pripravljala dela za gradnjo vodo-voda končana, je Ivan Mali, preden se je z gradnjo pričelo, skušal vodo-vodno omrežje razširiti še na Puštal, da bi tako izkoristili vso razpoložljivo vodo, razširili članstvo in zmanjšali gradbene stroške, ki bi odpadli na posameznega člana zadruga. Podjetje Kramer-Sprinar-Hertlein je zato izde-lalo poseben načrt puštalskega omrežja. Glavni vod v dolžini 850 m bi se od loškega omrežja odcepil na Grabnu, prečkal ob mostu Poljanščico in vodil do gradu. Od tod bi šel krožni vod do Poličarja in se mimo Šturma priključil na glavni vod 100 m nad puštalskim mostom, slepi krak pa do Ožbolta za Kucljem. Na 8. seji vodovodnega društva 10. maja je Mali predlagal, naj se Puštalcem dovoli napeljava vodovoda iz loškega omrežja pod pogoji, da mora vsakdo, kdor hoče napeljati vodo v svojo hišo, najprej postati član vodovodnega društva in plačati 2 kroni pristopnine, pripa-dajoči delež 100 kron pa v obdobju petih let. Vso napeljavo morajo člani iz Puštala izvesti na lastne stroške. Vsa zadevna pogajanja pa je tedanji puštalski župan Luka Dagarin z dopisom 13. maja 1902 ustavil, ker je menil, da pogoji niso sprejemljivi.

Na naslednji seji vodovodnega društva 28. maja je bil postavljen grad-beni odbor za gradnjo vodovoda v naslednjem sestavu: Ivan Mali kot načelnik, Matej Žigon kot njegov namestnik, Anton Homan kot odbornik in stavbinski pristav iz Kranja inž. J. Geilhoffer kot strokovni izvedenec. V tem času so bila gradbena dela že v polnem teku. Prve cevi so pričeli polagati že 10. junija v smeri od Kapucinskega mostu proti Balantu. Toda županstvo je sredi gradbenih del vnovič poskusilo prevzeti gradnjo vodo-voda v svoje roke. Župan Lovro Sušnik je 8. junija poslal načelniku vodo-vodnega društva Maliju pismo, v katerem mu pojasnjuje, da bo občinska seja ponovno obravnavala prevzem vodovoda v občinsko upravo, in prosi za predložitev pogojev, pod katerimi bi vodovodno društvo bilo pripravljeno odstopiti vodovod občini in pod katerimi je podjetje prevzelo izdelavo vodovoda, ter višino dosedanjih stroškov za vodovod in hidrante. Mali je županu 10. junija odgovoril, da društvo odklanja prepustitev vodovoda občini. Skliceval se je na člen 38. zadružnih pravil, ki pravi, da lahko občina vodovod prevzame šele po preteku prvih petih let, zato takojšnja prepustitev ne bi bila skladna s pravili. Pripomnil je, da je vodna pravica do študentev, ki bodo napajali vodovod, njegova in Žigonova last, ker sta vodovodnemu društvu dovolila le uporabo vode, lastninsko pravico pa sta si pridržala. Glede pogodbe s podjetjem je Mali sporočil, da se je zavezalo zgraditi vodovod za 48.099,97 kron s pogojem, da je treba k tej ceni za vsak m³ izkopa v skali doplačati še 7 kron. Navedbo dosedanjih in pred-videnih društvenih stroškov pa je Mali odklonil.

Zanimivo je tudi stališče do novega vodovoda onih plasti prebivalstva, ki je bilo v finančnih težavah, in onih, ki so imeli lastne vodnjake. Vzrok, da je večina prebivalstva ostala zvesta starim navadam in zavzela odklonilno stališče do vodovodnega društva, je bil padeč blagostanja, ki ga je povzročila gradnja gorenjske železnice, ki se je Loke ognila. Prebivalstvo se je zato razumljivo otepalo novih davkov in si po svoje tolmačilo prizadevanje občine za prevzem gradnje vodovoda. Županstvu so 9. junija 1902 poslali prošnjo s podpisi 95 posestnikov, kjer med drugim ugotavljajo: »Škofjeloški davkoplačevalci imajo že sedaj veliko občinsko breme, katero morejo po 45 % obč. naklad plačevati in veliko jih je, da ko eksekuter prinese davke za plačati še za sol nimajo! Kako pa bi potem plačevali, kjer bodo naklade toliko višje. V Škofji Loki imamo čez 50 javnih in zasebnih vodnjakov, ter mi veliko večino davkoplačevalcev ne potrebujemo vodovoda, vodovod naj imajo kdor ga potrebuje ali hoče imeti, nikakor mi. Nas 80 % davkoplačevalcev ni za vodovod, ampak naj ga ima društvo.«

Na občinski seji dne 11. junija 1902 je bilo ponovno sklenjeno, da prevzame občina vodovod v svojo upravo in županstvo je vprašalo Malija in Žigona, pod kakšnimi pogoji odstopita občini uradno pravico do studencev v šentlovrenški grapi. Ta dva sta odgovorila, da sta si ob odstopu teh pravic vodovodnemu društvu pridržala pravico, da se jima v primeru izročitve vodovoda v last in uporabo mestni občini izplača 10.000 kron. Pripravljena pa sta od te zahteve odstopiti, če si mestna občina izposluje za gradnjo vodovoda od deželnega odbora izdatno podporo, ki bi bila zadostno jamstvo, da bo vodovod res zgrajen, ker nočeta, da bi jima kdaj

Ob otvoritvi vodovoda je bil na Mestnem trgu urejen vodomet

očitali, da sta oškodovala občinske koristi. — Jasno je, da sta s takimi zahtevami hotela zavarovati gradnjo vodovoda v okviru vodovodnega društva.

Kljub nesporazumom med občino in vodovodnim društvom, ki so ostali nerešeni, je gradnja vodovoda dobro napredovala. Do 21. junija so bile položene cevi v Kapucinskem predmestju, Pod nunami, na Glavnem trgu in v Spodnjem Karlovcu. Kopanje jarkov po mestu ni bilo prijetno, ker je bilo ponekod treba uporabljati razstrelivo. Težaven je bil zlasti izkop v Kapucinskem predmestju, ker je bilo treba za glavno cevje in za hišne priključke razstreliti precej skalnatega terena. Med gradnjo vodovoda je bilo tudi mnogo intervencij s strani prebivalcev, ki so se bali, da jim bo razstreljevanje porušilo hiše. Vendar je bilo kljub vsem težavam v drugi polovici julija položeno že celotno omrežje vodovoda. Okrajnemu glavarstvu v Kranju je bila prijavljena edina večja škoda pri Janezu Štiglicu iz Karlovca št. 56 v višini 120 kron, ki je nastala na hiši in njenem inventarju, drevju in čebelnjaku zaradi razstreljevanja.

Ko se je gradnja vodovoda bližala zaključnim delom, je tudi dozorela tožba finančne prokurature, ki je oporekala pravilnost registracije vodovodne zadruga. Najvišje sodišče na Dunaju je z dokončno odločbo št. 10.678 z dne 16. julija 1902 dosodilo izbris vodovodne zadruga iz registra zadrug. To je bil do otvoritve vodovoda zadnji poskus mestne občine, da bi po neuspeh pogajanjih z Malijem na ta način razbila zadrugo in prevzela vodovod v svojo oskrbo. Izredni občni zbor vodovodnega društva, katerega so se udeležili vsi člani načelstva in 117 zadrugnikov, je bil 17. in 19. avgusta 1902. Na zboru je bilo sklenjeno, da se zadruga na novo registrira in prvotna pravila toliko popravi, da se sme vodo oddajati tudi nečlanom v tolikšni količini, kolikor jo preostaja pri polni porabi zadrugnikov. S temi popravki pravil je bila pravica do uporabljanja vode iz vodovoda razširjena na vse prebivalce Loke in izpodbit vzrok za izbris zadruga iz registra. Na zboru je bilo precej viharno, posebno ko je Žigon zaradi stalnih intrig občine predlagal, naj se iz pravil črta člen 38., ki omogoča občini prevzeti vodovod v njeno last in upravo. Proti črtanju tega člena je nastopil predvsem Lovro Sušnik in kot župan ščitil interese občine in svoja prizadevanja. Polovica volilnih upravičencev se je izjavila za črtanje člena, polovica pa proti; odločil je glas predsednika Malija, ki se je izjavil proti izbrisu. Pravila so bila nato predelana in 26. avgusta je bila zadruga po sklepu deželnega in trgovskega sodišča vnovič registrirana.

Medtem ko se je zadruga borila zdaj z eno zdaj z drugo težavo, so bila vodovodna dela v glavnem končana. Dne 16. avgusta so graditelji prvič preizkusili solidnost vodovoda, okrajno glavarstvo v Kranju pa je na prošnjo vodovodnega društva razpisalo za 12. september kolavdacijo. Zaradi izplačila prvega obroka za opravljena dela je vodovodno društvo na svoji 12. seji 27. avgusta sklenilo, da bo pri Okrajni hranilnici in posojilnici v Škofji Loki najelo 40.000 kron posojila, preostali del računa pa naj bi bil izplačan šele po pretoku garancijske dobe.

Kolavdacijo novo zgrajenega vodovoda so opravili tajnik deželne vlade in vodja okrajnega glavarstva v Kranju Alfonz Pirc kot predsednik kolavdacijske komisije, inž. Alojz Muck kot tehnični izvedenec, okrajni zdravnik dr. Edvard Šavnik kot zdravstveni izvedenec, inž. Ivan Zbrizaj kot zastopnik Kranjskega deželnega odbora, občinski svetovalec Avgust Sušnik v imenu občine Škofja Loka, župan občine Zminec Luka Dagarin, zastop-

niki vodovodnega društva Ivan Mali, Franc Ziberl in Anton Kržišnik, vodja gradbenih del inž. Alojz Hilscher ter večje število interesentov iz loške in zminške občine. Komisija je ugotovila solidno izvedbo del, da je vodna gladina v rezervoarju 5 m višja kot je bilo v načrtu predvideno in da so se mere rezervoarja zaradi terenskih razmer nekoliko spremenile, tako da je njegova vsebina za 6 m³ večja. S pripombo, da je treba popraviti med gradnjo poškodovana pota in da mora Jakob Šink iz Gabovega št. 8, ki ima hišo nad zajetji, izdelati betonsko grezniško jamo, ki bo preprečevala infekcijo vode, je bila kolavdacija vodovoda zaključena. Vsi stroški za gradnjo vodovoda so po zaključenem obračunu znašali 55.955 kron.

Prišla je otvoritev vodovoda. Že na predvečer, v soboto 13. septembra, je bilo vse mesto slavnostno okrašeno. Z vseh hiš so vihrale zastave. Vodohram in vodomet, ki je bil zgrajen za čas slavnosti na Glavnem trgu poleg znamenja, sta bila razsvetljena. Posebno lep je bil pogled na Glavni trg, kjer so bila vsa okna razsvetljena z neštetiimi lučkami. Ob 21. uri je šla ob taktih vojaške godbe 27. pešpolka skozi mesto slavnostna povorka, katere se je udeležila številna množica občinstva in gasilski društvi iz Loke in Stare Loke. Ti sta tudi oskrbeli baklado; nebo in okolico so razsvetljevali bengalični ognji. Navdušenje občinstva je bilo veliko. Pred hišo načelnika vodovodnega društva Ivana Malija in pred hišo mestnega župana Lovra Sušnika pa je godba še posebej zaigrala.

V nedeljo, 14. septembra zjutraj ob 5. uri je budnica oznanila meščanom začetek slavnosti in dneva, ki je vreden, da se zapiše v zgodovino loškega mesta s svetlimi črkami. Ob 8.50 so se pri vodometu zbrali okrajni glavar Alfonz Pirc, deželni poslanec Ciril Pirc, župan Lovro Sušnik z občinskimi svetovalci in odborniki, solastnika tvrdeke Kramer-Sprinar-Hertlein inž. A. Hilscher in inž. S. Doerr, Ivan Mali in drugi odborniki vodovodnega društva. Najprej so prisostvovali slavnostni maši v farni cerkvi, nakar so odšli k vodohramu, kjer je mestni župnik blagoslovil rezervoar. Na pročelje vodohrama so vgradili spominsko ploščo, ki ima v zlatih črkah izklesan naslednji napis:

ZGRADILO VODOVODNO DRUŠTVO V LETU 1902. KO JE
VLADAL CESAR FRANČIŠEK JOŽEF I., BIL DEŽELNI PRED-
SEDNIK VIKTOR BARON HEIN, OKRAJNI GLAVAR ALFONZ
PIRC, ŽUPAN ŠKOFJE LOKE LOVRO SUŠNIK, NAČELNIK
VODOVODNEGA DRUŠTVA IVAN MALI IN NAČELNIKOV
NAMESTNIK MATEJ ŽIGON.

Sledila je slavnostna otvoritev vodovoda pri vodometu na Glavnem trgu, ki je bil zgrajen pred Deisingerjevo hišo. Otvoritveni govor je imel Ivan Mali, ki je v imenu načelstva vodovodnega društva očrtal zgodovinski razvoj društva in posebej naglasil, da je meščanstvo vodovod zgradilo z lastnimi sredstvi in močmi. Zvoki državne himne in curek vode, ki je švignil iz vodometu visoko pod nebo, sta občinstvu v veselje naznanila otvoritev vodovoda. Gasilci pa so ob tej priliki pokazali koristnost in moč vodovoda v primeru požara. S priključkom na hidrant so vodo brizgali po strehah najvišjih bližnjih hiš. S tem je bil uradni del otvoritve vodovoda zaključen. Do 12. ure je bil na Glavnem trgu še promenadni koncert, ki

so ga poslušali številni meščani in okoličani. Na Štemarjih je bilo ob 13. uri slavnostno kosilo, kjer je bilo izrečenih obilo čestitk in nاپitnic vsem onim, ki so sodelovali oziroma podpirali gradnjo loškega vodovoda. Ob 17. uri se je na štemarskem vrtu pričel koncert, na katerem je godba 27. pešpolka v posebno zadovoljstvo prisotnih igrala predvsem slovenske in slovanske skladbe. S popoldanskim vlakom so prišli v Loko še številni gostje iz Kranja in Ljubljane. Ta dan so prodajali tudi posebne razglednice z vodometom.

Tako sta Loka in vodovodno društvo proslavila veliki dan zmage in ponovni korak k napredku in blagostanju prebivalstva.

VIRI IN LITERATURA

Arhiv mestne občine Škofja Loka, arhiv Karla viteza Strahla iz Stare Loke, arhiv vodovodnega društva Škofja Loka, projekt vodovoda izpod Križne gore, projekt vodovoda iz šentlovrenške grape in projekt puštalskega omrežja, — vse v Muzeju v Škofji Loki. — Načrt za skupinski vodovod Škofja Loka—Stara Loka je izgubljen, navedeni podatki pa so črpani iz korespondence med inž. Žužkom in loško občino in po opisu Karla Strahla. Prav tako niso bili na razpolago načrti grajskega in starološkega vodovoda.

Gorenjec I/1900, II/1901 in III/1902.